

כתרי תורה

לק"י • פרשת אלה תולדת נח ה'תשפ"ב ב'של"ג • גליון ע"ד
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

אין לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי חיים ב"ר שלמה עדני זלה"ה
רב מושב אליכין - ג' מרחשון תשע"ז
רבי שלום ב"ר דוד שאקי זלה"ה
רב בכפר רבע אלמבלאף - ד' מרחשון תרע"ח
רבי יחיאל (יעבץ) ב"ר יעקב יעבץ זלה"ה
ראב"ד צעדה - ה' מרחשון תש"ב
רבי שלום ב"ר יוסף קלואן זלה"ה
רב כניסי בית צאלה - ו' מרחשון תשי"א
רבי עזרא ב"ר חיים קורח זלה"ה
רב בשכונת התקוה ת"א - ז' מרחשון תשמ"א
רבי אברהם ב"ר סלימאן גברא זלה"ה
מחכמי סווד - ו' מרחשון תשמ"ח
רבי שלמה ב"ר אהרן שרוי זלה"ה
מחכמי ראש העין - ח' מרחשון תשע"ב
רבי יהודה ב"ר אברהם חבוש זלה"ה
ר"י תורת משה ומדיני ק"ק תימן בירושלים - ט' מרחשון תש"ד

לע"נ ידידו ר' ע אשר שמחת התורה שבלבו ועל פניו האירה כל סניבותיו, וכה להריבין תורה ולהעמיד בתי מדרשות לשקירתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבלחט"א הרב צבי בלאט שליט"א • דודי הרב אברהם ב"ר דוד בריחי זצ"ל, הרב משה ב"ר שלום צאלח זצ"ל, הרב אלעזר עזרי זצ"ל, הרב יוסף ג'הסי זצ"ל הרב ישראל ב"ר יהודה זצ"ל, מרת אורית ב"ר מנחם שרעבי ע"ה ומרת אסתר ב"ר יחיאל גרשי ע"ה • ולזכות הרב אברהם ב"ר שלמה שליט"א, הרב אהרן ב"ר יוסף שליט"א, ומיכל ב"ר ישי תח"ל לרפ"ש במהרה בתוך שאר חולי ישראל, אבי"ר.

כתר של"א"ש

ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ ויחדלו לבנות העיר (י"א, ח').

בפרשתנו אנחנו קוראים על אנשי דור המבול שחטאו בגזל, ונענשו בכליה נוראה הם וכל החי אשר בארץ. ומאידך אנשי דור הפלגה שכפרו בעיקר ווכלשון המדרש רבה ל"ח ו'. שאמרו דברים חדים כלפי מעלה, לא כלו אלא נתפזרו על פני הארץ. וקשה הלא חטאם גדול היה.

ותירוץ קושיא זו מבואר במדרש הגדול (שם, ט') גדול הוא השלום ושנואה המחלוקת, שהרי דור המבול שהיו שטופין בגזל ושונאין זה את זה, לפיכך לא נשתיירה להן פליטה. דור המבול שהיו כולץ אגודה אחת ואוהבין זה את זה, נשתיירה להן פליטה. וכ"ה בכראשית רבה (שם). וכן הוא באבות דרבי נתן (פ"ב ה"ז) כי מתוך שאוהבין זה את זה, לא רצה הקב"ה לאבדן מן העולם אלא פזרן בארבע רוחות העולם, ע"ש.

ויתירה מזו מצאתי למהר"ץ בן יעקב זלה"ה בספרו נשמת חיים עה"ת (נדפס מכ"י לראשונה בדברי חפץ י"ז) שכל קיבוצם היה לחיזוק האחוה ביניהם, וז"ל והם מתחלה היתה כוונתם לטובה, כי אמרו פן מריבוים יתפזרו הנה והנה ותפסק האחוה. על כן רצו לבנות המגדל, כדי שלא תיפרד האחוה. אבל חטאו שאמרו ונעשה לנו שם. ע"כ.

יש לנו ללמוד מכאן על מעלת האחוה והשלום, אם אנשי דור הפלגה שכפרו בעיקר, ניצלו ממידת הדין הקשה בזכות שהיו אוהבים זה את זה. אנו עמו ונחלתו, על אחת כמה וכמה שאם נחזיק במידה זו שהיא רצונו יתברך, תעמוד לנו לטובה כל הימים. וזהו שסיים שם במדרש הגדול, רבי אומר, גדול הוא השלום, שאפילו ישראל עובדין עבודה זרה וביניהן שלום, אין גזר דין נתתם עליהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד', י"ז) וכו'. רבי שמעון אומר אין לך כלי בעולם שמחזיק ברכה אלא שלום, שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כט, י"א).

אבי"ר, שבת שלום.

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיאל ב"ר יצחק עומסי זלה"ה - נלב"ע כ"ז אלול התש"פ לשבת במקום עראי של אביו

א] מעשה באדם שהיה מגיע מידי פעם בשבתות להתארח אצל בנו. גבאי בית הכנסת היה מושב את האב באופן קבוע באחד מהמקומות המיועדים לאורחים. פעם אחת הזמינו את האב להתפלל ש"ץ, ורצה הבן לעבור ולשבת במקום האב מפני דוחק המקומות שהיה אז בבית הכנסת, אלא שנסתפק הלה שמא אסור לו לשבת במקום זה שמייוחד לאביו כשמגיע, או אולי אין זה נחשב מקום אביו, כיון שאינו קבוע לו אלא כשמתארח. תשובה: אמרו חכמים (קידושין לא): איזהו מורא, לא עומד במקומו. פי' שעומד במקום המיוחד לאביו לעמוד שם עם חבריו (רש"י שם). וכתבו הפוסקים דהיינו דוקא כשעומד במקום מיוחד שדרכו של אביו לעמוד שם שבכך משווה את עצמו לאביו, אבל לעמוד במקום שעמד אביו דרך מקרה, ודאי מותר (ב"י וב"ח יו"ד סי' ר"מ). והנה דנו הפוסקים (והובא בספר גם אני אודך על ברכת כהנים סי' י"ד), האם מותר לכהן לעמוד על הדוכן במקום שרגיל אביו לעמוד שם. יש שאסרו מפני שנחשב מקום מיוחד לאב (שם בשם מרן הגר"ח קנייבסקי והגר"א נבנצל שליט"א), ויש שהתירו מפני שהאב לא קנה מקום זה, לא שייך לקבוע בו מקומו וממילא כל הקודם זוכה (שם בשם הגר"מ מזוז והגר"צ שפיץ שליט"א). ויש שחילקו אם המקום קבוע ממש שאז אסור, או שפעמים האב זו מעט לצדדים ואז מותר (שם בשם הגר"ש דבליצקי) וממילא לענייננו לדעה הראשונה והאחרונה, כיון שזה המקום שרגיל בו, אסור לבן לשבת שם, ולדעה האמצעית, כאן כיון שמדובר במקום המיועד לאורחים, לא שייך לקבוע בו מקום, מותר.

ולמעשה כיון שיש צדדים לכאן ולכאן והדבר נוגע למצות עשה דאורייתא, ראוי להחמיר בזה וכן הורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א. ואמנם אם יבקש רשות מאביו לישב במקומו מהני, דזה מועיל אפילו במקום שהוא קבוע לכל הדעות.

האם מותר לשאת לחם בשקית

ב] נשאלתי כאשר קונים לחם, האם מותר לשאת אותו תלוי בתוך שקית מהחנות לבית, או שמא הדבר מביא לידי עניית כמבואר בפסחים (ק"א): תליא בביתא קשי לעניותא ופרשב"ם, התולה פתו באויר בתוך סל אחד. תשובה: יש שכתבו בטעמא דמילתא משום בזיון אוכלים (הליכות שלמה פסח עמ' שה וכן דעת הגר"ש אלישיב הו"ד בספר עץ השדה סי' ט"ז הע' כ"ו) והביאו ראיה ממה שמבואר שם בגמ' דבשר ודגים מותר לתלות כיון שדרכם בכך, ולדבריהם כל שהדרך לתלות, מותר. וממילא בנתינת הלחם בשקית והחזקתה כך, אין לחוש. מאידך יש שכתבו שאין בזה טעם, אלא הוא עניין סגולי ולכן אף במקום שאין בזיון, אסור (אור לציון ח"ב פ"ב שאלה י"ח). ומרן הגר"י רצאבי שליט"א אמר לי דאף לסוברים שהוא עניין סגולי, מסתבר שכל העניין דוקא כאשר תולה הוא את הלחם בביתו להניחו שם, משא"כ כשתולהו רק כדי להעבירו ממקום למקום אין זה נחשב תולה, ומותר.

לנכש צמח יבש בשמיטה

ג] שאלה: אשה ששתלה פרחי נוי בחצרה קודם השמיטה, ואחד מן השתילים לא נקלט בקרקע ונתייבש. מראה השתיל היבש בין הפרחים היפים מפריע לה, האם מותר לה להסיר אותו. תשובה: אסור לנכש עשבים בשמיטה כדי שתהא הקרקע ראויה לזריעה, שזה תולדת חורש (רמב"ם הלכות שבת פ"ח ה"א). ואם מנכש מפני שצריך את העשבים להאכיל לבהמתו, אם ניכר שעושה כן לצורך בהמתו כגון שהעמיד אותה שם, מותר (רמב"ם שמיטה ויובל פ"א ה"י). ובנידון דידן שאינו מנכש את העשבים כדי לזרוע תחתיהם, אלא לנוי, נחלקו הפוסקים. י"א שמותר לנכש לצורך נוי כשם שמותר לנכש כדי להאכיל לבהמתו. אמנם, אף כאן צריך שיהא ניכר הדבר ולכן ישאיר את השרשים בקרקע (הגר"נ קרליץ הובא בהליכות שדה גיליון 124 עמ' 23). ויש אוסרים, כי לדעתם חז"ל התירו אינו מתכוון רק כאשר כוונתו לפעולה אחרת וממילא נעשית המלאכה האסורה כמו הנותן עשבים לבהמתו לאכול וממילא מתנקית השדה, משא"כ כאן הלא רוצה הוא להסיר את העשבים, אלא שאינו עושה כן לצורך הקרקע, וזה לא הותר אף שאינו מתכוון (הגר"ש"א הובא שם ובמשפטי ארץ עמ' 289 ד"ה ובאופן). והורה מרן הגר"י רצאבי שליט"א, שהעיקר בזה כהמתירים, שאם אין כוונתה כדי לזרוע שם והדבר ניכר מתוך מעשיה, מותר. ולכן תחתוך את הצמח היבש ותשאיר את שורשיו.

זכירה' אצל הקב"ה, וביאור שם 'יחיא' במשנת רבותינו

ויזכר אלהים את נזו ואת כל הזויה ואת כל הבהמה אשר אתו בתיבה ויעבר אלהים רווח על הארץ וישכו המים (זו, א)
מה זכר השי"ת שבעבורו הפסיק את המבול
א] פירוש הפסוק שזכר השי"ת את מעשיו טובים של נח. ואיזה מעשים זכר לו, איתא בבראשית רבה (פ"ג, ג) זכר לו שזן ופרנס את את החיה והבהמה כל י"ב חודש. אכן מפרשי נראה שזכירת החיה והבהמה ענין אחר הוא, שזכר להם שלא השחיתו דרכם על הארץ, ושלא שימשו בתיבה (ומקורו בתנחומא ישן, אות י"א. ועי' רמב"ן). ובעבור זכירה זו העביר השי"ת רוח על הארץ וישכו המים.

ביאור לשון התרגום 'זכיר'

ב] והנה לשון הפסוק 'זיכור' שהוא לשון עתיד. אך אונקלוס תרגם, בלשון 'הוה' וזכיר ה' ית נח. וכתב היא"ר כי דרכו של אונקלוס לתרגם תמיד זכירה בלשון 'הוה', כי אין שכחה לפני כבודו, ואין הזכירה אצלו אחר ההעלמה והשכחה שנאמר 'זיכור', אלא מעולם ממנו דבר לא נעלם, והוא זכור תמיד. ואף שהתורה דיברה בלשון בני אדם, לא ניתן לתרגום רשות לתרגם כן, כדי להרחיק ההגשמה ולהוציאה מליבות בני אדם עכ"ד. ויש לבאר דבריו, שלא העלים אונקלוס כוונת התורה לטעם זה, אלא התרגום שניתן בלשון ארמי, שמבינים אותו הנשים ועמי הארץ כמ"ש רש"י במגילה כא, ב. לא נמסר בצורה שיכול להביא לטעות ומכשול.

ואף שברחל נאמר (ל', כ"ב) ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים, ותרגם אונקלוס ז'על דוכרנה דרחל קדם ה' וקבל צלותה' משמע שעכשיו עלה זכרונה לפניו. והלא אין שכחה לפני כבודו, ותמיד זכר השי"ת את רחל ומעשיה הטובים. צ"ל, דהלא נתאוה השי"ת לתפילתה (יבמות סד, א. ועי' חמדת ימים בראשית כ"ה, כ"א, שע"י תפילתם מגבירין הטהרה בעולם. ויהיה מקומו של המלך מקודש ומטהר), וכעת בשעה שהתפללה, עלה זכרון מעשיה לפקדה לטובה.

ביאורי מהר"י קורח בפסוק זה ותרגומו

ג] ומהר"י קורח במרפא לשון כתב שתיבת 'זכיר' היא מבנין נפעל. וציין בדבריו מש"כ לקמן (כ"ה, כ"ו) על פסוק וידו אחזת בעקב עשו, שתרגם אונקלוס וידיה אחידא. ושם תמה הלא תיבת אחזת שהוא מבנין 'פעל' תרגומו צריך להיות אחידא, כי אחידא היא נאחזת שהוא מבנין 'נפעל'. וביאר כי 'פועל' זה רק כאשר אדם עושה כן בכונה, אך כאן היתה נאחזת מאליה מכח מזלו של יעקב, ע"ש. אך בענייננו, זה לא יתכן כאן מה שייך לשון נפעל כלפי שמיא, ובפרט שלשון הכתוב כאן 'זיכור' שהוא מבנין 'פעל'.

ד] ונראה כי דבריו מבוארים היטב ע"פ מש"כ רבינו במשכיל דורש שהקשה עה"פ והיתה הקשת בענן וראיתי לזכור ברית עולם (ט, ט"ז). שלכאורה אין לו הבנה, כי מלבד שאין שכחה לפני כבודו, עוד קשה הלא אפילו בטבע האנושי אינו מובן מהו אות הקשת, כי אם השי"ת מביא את הקשת כדי לזכור ברית עולם, הרי שהוא כבר זוכר את הברית. ולכך ביאר, כי כל הזכירות שנאמרו אצל הקב"ה, הן לשון חיות וקיום, דוגמת המוח מקום השמירה והזכירה שהוא הנותן חיות וכח לכל הגוף ולחמשת החושים. וכאשר הקב"ה פוקד לתת חיים וקיום נקרא זוכר (ע"ש שביאר זאת ע"ד הסוד). וזהו שאמר הכתוב ויזכר אלהים את נח, רצונו לומר, זכירתו החייתה וקיימה אותו. וכן וראייתה לזכור ברית עולם, ר"ל לקיים ברית עולם.

ולכן מרגלא בפומיהו דאינשי, על מי שבא אצלם בעת שדיברו עליו, שחיו ארוכים. כי הלא חיותו של האדם, היא מכח הזכירה עליו, והיכן שהוא מתהלך השגחת השי"ת עליו. וממילא זכירה זו מעורר הזכירה אצל בני האדם שבא אצלם, ואע"פ דאינהו לא חזו, מזליהו חזו. עכ"ד. (וכבר הבאנו דבריו בהרחבה בגליון כ"ב בביאור הברכה 'תכתב בספר זכרון', כי הוא ספר פקידת החיים, ע"ש). וכעת ראיתי כן גם לרבינו סעדיה גאון בספרו האמונות והדעות (מאמר שני) כי ביחס להצלת העולם ממצב המציק להם, קוראים את זה זכירה. כאמרם ויזכר אלהים את נח, ויזכר אלהים את רחל (לקמן ל', כ"ב).

ומעתה יבואר היטיב כוונת התרגום במילת וזכיר, שלא דיבר על הזכירה עצמה אלא על הנפעל ממנה שהיא פקודת החיים. ושפיר קבעו בבנין נפעל, כי הוא נפעל מעצם השגחת וזכירת השי"ת.

ביאור שם 'יחיא' ע"פ האמור לעיל

ה] וע"פ דברים אלו כתב מהר"י קורח זלה"ה במשכיל דורש, לבאר את הקבלה הידועה אצלנו ששם 'יחיה' הוא 'זכריה', כי כאשר גלינו מארץ הקודש לתימן, אותם שהיה שם 'זכריה', כינו אותם 'יחיה', כי הבינו את סוד הדבר ומשפטו שזכירת השי"ת היא החיים. וכמו שאנו רואים חכמים גדולים ששםם יחיא והיו חותמים שםם בלה"ק זכריה. דוגמת רבינו זכריה הרופא בעל מדרש החפץ [אשר חי לפני כשש מאות שנה. שמו רבי יחיא בן סלימאן אלטביב. בפתחת מדרש החפץ כתב 'נאם זכריה הרופא בירב שלמה'], ורבינו זכריה אלצ'אהרי זלה"ה בעל מחברת המוסר [אשר חי לפני כארבע מאות וחמישים שנה ששמו רבי יחיא בן סעדיה], ועוד חכמים.

שיטת מהר"י ששם יחיא הוא חיים

ו] אכן מהר"י בפעולת צדיק (ח"א סי' ק"ה וק"ו) כתב כי מה שמכנין למי ששמו יחיא, בשם זכריה, זה הבל וכזב אין בו טעם וריח, ע"ש. ולדבריו שם 'יחיא' משמעותו 'חיים' כמו שכתב בהקדמתו לשו"ת פעולת צדיק, שקרא שם הספר ע"ש הפסוק פעולת צדיק לחיים (משלי י"ט, ט"ז), שיזכור השי"ת את פעולת הצדיק, הלא הוא זקינו מוהר"ר צאלח זלה"ה, לחיים. אני הוא, העבד (וע"ש עוד טעם). וכן בסי' ס"ה שם, כינה את מוהר"ר יחיא עראקי זלה"ה בשם כמהר"ר חיים. ואכן מצינו גם למוהר"ר יחיא בשירי זלה"ה מח"ס חבצלת השרון שחתם שמו לעיתים בשם 'חיים' (כמובא שם במבוא עמודים י"ד וט"ו. ולעיתים חתם גם בשם זכריה כמובא אם עמ' ט"ז).

וביאר הדבר כתב מוה"ר עמרם קורח זלה"ה בסערת תימן (עמ' ק"ג. ועמ' ק"ל) כי שם יחיה הוא בלה"ק, ומשמעותו חיים כדברי מהר"י. אלא שבלה"ק הוא יחיה בה"א ובלשון ערב נכתב באל"ף בסופו. ולכן העיר שם בסערת תימן על מה שחתם מהר"ר יחיא ב"ר אברהם אלשיך מייסד ביה"כ אלשיך בצנעא, בשם 'זכריה בן אברהם הלוי יש"ל'. כי אכן נהגו כך מקצת רבנים וסופרים. אך לא קרב זה אל זה, ואולי לקחוהו מספרי הערבים המכנים זכריה יחיא].

ז] ומה שתמה מוהר"ר אברהם אלנדאף זלה"ה באוצר ספרי תימן (ערך נמוקי הרו"ה) על מהר"י ששם יחיא בשם זכריה. וכנראה כוונתו על מה שמזכיר מהר"י בכמה מקומות את מהר"ר יחיא בן סלימאן אלטביב בשם רבינו זכריה הרופא. כתב הגר"מ רצאבי שליט"א (בהערותיו לפעו"צ שם אות ה') דאין מכאן קושיא, כיון שכך היה נפוץ ומפורסם שמו, הזכירו בשם זה.

מדרכי רבותינו - מוהר"ר שלמה ב"ר אהרן שירוי זלה"ה

רבינו נולד בכפר צוליימה שבתימן, למד תורה מסבו מוהר"ר חיים אדוור זלה"ה. בקיאותו היתה מבהילה, בעת ששימש כספרא דדינא בפ"ת, לעיתים היה מעיר לדיינים עד שעמדו על גדולתו, ומאז כלשון אחד מחברי ביה"ד לא היינו צריכים לפתוח שו"ע, כשרבי שלמה היה עימנו. לפרנסתו שימש גם כסופר סת"ם וגדולי הרבנים ביניהם מהר"י בסיס זלה"ה סמכו על כתיבתו ויראתו. הרבה הלכות ומנהגים מביא ממנו מן שליט"א בספריו. כאב את ירידת הדורות בפרט בעליה לאה"ק היום, ואת עזיבת מסורת האבות גם אצל שומרי התורה. פעם בכלל דבריו אודות חיוק ההליכה בדרכי האבות בטהרה, ללא פקוק, דיבר אודות מנהג עטיפת הטלית בליל שבת (בענין זה עי' עולת יצחק ח"א סי' נ"ב. ובדברי חפץ י"ג עמ' קכ"ו) וזה לשונו, לצערינו אנחנו לא הולכים בדרכי אבותינו. היום אתה תראה רק אחדים שהולכים בליל שבת עם הטלית, למרות שכל התימנים, תשאל תימנים מסוף התימן ועד סופו, לא הולך תימני בלי הטלית, לא ביום ולא בלילה, ולא בבוקר ולא בערב, ולא בשוק ולא ברחובות, בעבודות, הולכים עם הטלית תמיד. בתימן היינו נכנסים בליל שבת ואומרים שלום עליכם ואשת חיל, מומור לדוד, ואומרים הכל עם הטלית, עד שגומר לקדש מעביר הטלית. בברכת המזון אחרי הסעודה, מתעטף בטלית. הוא לא יברך ברכת המזון והוא ככה, אלא מתעטף בטלית, צריכים להחזיק מנהג אבותינו בידינו (דברי חפץ ב' עמ' מ"ב) זיע"א.